

Kırım Tatar Türkçesi ve Eski Türkçe Meslek Adları Üzerine

DR. SELİN BAYRAK*

Öz

Organ adları, akrabalık adları, sayı adları gibi adlar, dillerde akrabalık için önemli veriler sağlamaktadır. Bununla beraber kişi adları, hayvan adları, bitki adları, meslek adları vb. adlar da bir dilin söz varlığını oluşturan önemli unsurlardır.

Bir dilde yer alan meslek adları, dili kullanan toplumların o dönemki iktisadî, diplomatik, ticari, kültürel vb. yaşayışları konusunda fikir vermekle beraber, o dilin söz varlığına önemli katkıda bulunan sözcükleri meydana getirmektedir. Bu anlayıştan hareketle çalışmada, Kırım Tatar Türkçesinde bulunan meslek adları incelenmiş ve ilk yazılı metinlerimizin oluşturulduğu Eski Türkçe ile ilişkisinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmada, Eski Türkçe döneminden miras olarak kalan meslek adlarının bazen olduğu gibi bazen de çeşitli fonolojik değişimlere uğrayarak Kırım Tatar Türkçesinde kullanılmaya devam ettiği görülmüştür. Sonuç olarak Kıpçak Türkçesinin bir kolu olan Kırım Tatar Türkçesi, Eski Türkçedeki meslek adlarının bir kısmını muhafaza ederek günümüze kadar getirmiştir. Böylelikle Eski Türkçedeki söz varlığını koruyan ve Eski Türkçenin özelliklerini barındırmaya devam eden bir Türk lehçesi olduğu gözler önüne serilmiştir.

Anahtar sözcükler: Kırım Tatar Türkçesi, Eski Türkçe, meslek adları, adbilim

On Crimean Tatar Turkish and Old Turkish Occupational Names

Abstract

Names such as organ names, kinship names, number names provide important data for kinship in languages. In addition, personal names, animal names, plant names, occupational names, etc. are also important elements that make up the vocabulary of a language.

Occupational names in a language give an idea about the economic, diplomatic, commercial, cultural, etc. life of the societies using the language at that time, as well as forming words that make an important contribution to the vocabulary of that language. Based on this understanding, the study examined the occupational names in Crimean Tatar Turkish and aimed to reveal their relationship with Old Turkish, from which our first written texts were created. In the study, it was seen that some occupational names inherited from the Old Turkish period continued to be used in Crimean Tatar Turkish, sometimes as is, sometimes undergoing various phonological changes. As a result, Crimean Tatar Turkish, which is a branch of Kipchak Turkish, has preserved some of the occupational names in Old Turkish and brought them to the present day. Thus, it has been revealed

* Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi, sebayrak@ogu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-8747-4695>.

Gönderim tarihi: 1 Eylül 2025

Kabul tarihi: 16 Kasım 2025

that it is a Turkish dialect that preserves the vocabulary of Old Turkish and continues to contain the characteristics of Old Turkish.

Keywords: Crimean Tatar Turkish, Old Turkic, occupational names, onomastics

GİRİŞ

İnsanların yaşamlarını sürdürebilmek ve toplumsal düzen içinde yer edinebilmek amacıyla yürüttükleri, karşılığında maddi kazanç sağlayan faaliyetler bütünü olarak tanımlanabilecek *meslek* kavramı, kimi zaman belirli bir eğitim süreci sonucunda edinilirken kimi zaman da bireyin deneyim ve becerileriyle kendini geliştirmesi neticesinde kazanılmaktadır. Tarih boyunca toplumların ekonomik, kültürel ve teknolojik yapısına paralel olarak pek çok meslek ortaya çıkmış; bazıları zamanla ortadan kalkarken, değişen ihtiyaçlar ve koşullar doğrultusunda yeni meslek alanları da oluşmuştur.

Eski Türkler, o zamanın koşulları göz önüne alındığında hayvancılık, avcılık, ziraat, ticaret, ulaşım, güvenlik gibi çeşitli meslek kollarında gelişim göstermiştir. Günümüzde bu meslek kolları içerisinde çağın gereklerine göre şekillenerek kaybolan ya da revize olan mesleklerin yanında yeni meslek kolları da meydana gelmiştir.

Toplumların yaşayış biçimleri hakkında bilgiler veren meslek adları, aynı zamanda o toplumun uygarlık düzeyini de göstermektedir. Bu doğrultuda Eski Türkçede yer alan meslek adları da Eski Türklerin yaşamları, kültürel yapıları, uygarlık düzeyleri hakkında bilgiler vermektedir. Eski Türkçede çeşitli alanlara ait birçok meslek adı bulunmaktadır. Uygar bir toplumda bulunması gereken her türden meslek adının Eski Türklerde var olması, Türklerin gelişmiş bir çalışma hayatına sahip olduğunu göstermektedir (Şen, 2007, s. iii). Eski Türkçede *bukaçı* “boğa yetiştiricisi”, *takıgu igidgüçi* “tavuk besleyicisi, tavukçu”, *tuzakçı* “tuzakla avlanan”, *tarıgçı* “çiftçi”, *yiçi* “terzi”, *altunçı* “kuyumcu”, *yaksıcı* “çilingir”, *satıgçı* “satıcı, tüccar”, *kañlıçı* “arabacı, sürücü”, *arkış* “haberci, posta”, *tuzçı* “madenci, tuzcu”, *bitigçi* “yazıcı, katip, hattat, müstensih”, *nomçı* “vaiz, din bilgini”, *busıçı* “dilenci, sadaka toplayıcısı”, *otaçı* “doktor, hekim, eczacı”, *körümçi* “falcı, kahin”, *çapıtgan* “cellat”, *tönökçi* “gardiyan, zindancı”, *sü* “asker”, *yatgak* “muhafız, gece muhafızı”, *udugçı* “hizmetçi”, *yuguçı* “çamasırcı, yıkayıcı”, *bedizçi* “ressam, heykeltıraş, süsleme sanatçısı”, *bödigçi* “dansçı” vb. (Şen, 2007) gibi toplumsal hayatta çeşitli alanlara dair meslek adları mevcuttur.

Kırım Tatar Türkçesi, Türk dilinin Karadeniz-Hazar bölgesi Kıpçak dil alanına ait bir Türk lehçesidir (Maşkaraoğlu, 2023, s. 7). I. Mengli Geray’ın Fatih Sultan Mehmet ile anlaşma yapması sonucu Kırım’ın Osmanlı’ya bağlanmasıyla İstanbul Türkçesi, edebî dilde kullanılmakla birlikte resmî dil olarak da kullanılmaya başlanmıştır. İsmail Gaspıralı’nın “Tercüman” gazetesinde kullandığı dil, İstanbul Türkçesidir (Yüksel, 2001, s. 814-815). Bu gelişmeler Kıpçak Türkçesinin bir kolu olan Kırım Tatar Türkçesinde, Oğuz Türkçesi içerisine dahil edilen İstanbul Türkçesinin etkilerini açıklar mahiyettedir. Kırım Tatar Türkçesi, söz varlığı ve gramer bakımından Oğuz-Kıpçak lehçeleri arasında karışık bir yazı dili konumundadır (Maşkaraoğlu, 2023, s. 7).

Kendine özgü bir söz varlığı oluşturan Kırım Tatar Türkçesi içerisinde Eski Türkçeden miras olarak kullanıma devam eden çeşitli sözcük grupları bulunmaktadır. Bu söz gruplarından biri de

meslek adlarıdır. Ancak, Kırım Tatar Türkçesinde[†] Rusça kökenli “postacı” anlamı *poçtalyon*, “polis” anlamı *politsiya*, “dişçi, diş hekimi” anlamı *stomatolog* vb.; Arapça kökenli “görevli, işçi” anlamı *hadim*, “imam” anlamı *imam*, “icatçı, mucit, yaratıcı; yapıcı; yaratımcı” anlamı *icatçı* vb.; Farsça kökenli “bahçıvan” anlamı *bağçevan*, “dadi, çocuk bakıcı” anlamı *daya*, “öğretmen, muallim, muallime” anlamı *ocal/hoca* vb.; İngilizce kökenli “futbolcu” anlamı *futbolist* vb.; Fransızca kökenli “doktor, hekim” anlamı *doktor* vb.; Almanca kökenli “doçent” anlamı *dotsent* vb.; İtalyanca kökenli “fabrikacı, fabrikatör” anlamı *fabrikant* vb. gibi çeşitli dillerden alınan meslek adları da bulunmaktadır. Bununla birlikte Türkçe kökenli meslek adlarının yoğunlukta bulunduğu Kırım Tatar Türkçesinde, Eski Türkçeden muhafaza edilerek günümüze kadar ulaşan birçok meslek adı yer almaktadır.

1. ESKİ TÜRKÇEDEN KIRIM TATAR TÜRKÇESİNE MESLEK ADLARI

Ele alınan konuda, Kırım Tatar Türkçesinde bulunan meslek adları madde başı yapılarak Eski Türkçenin etimolojik sözlüklerinden Clauson (1972)’un ve Wilkens (2021)’in eserlerinde yer alan açıklamalar verilmiştir. Bununla beraber sözcüklerin açıklamalarıyla birlikte Eski Türkçeden Kırım Tatar Türkçesine, Türk dili tarihindeki kullanımları hakkında da çeşitli değerlendirmelerde bulunulmuştur. Eski Türkçeden Kırım Tatar Türkçesine kadar muhafaza edilmiş meslek adları, uğraşı alanlarına göre[‡] çeşitli alt başlıklarda incelenmiştir:

1.1. Eski Türkçeden Kırım Tatar Türkçesine Esnaf ve Zanaatkârlıkla İlgili Meslek Adları

Söz konusu başlıkta, Türk Dil Kurumu Güncel Sözlüğüne göre “küçük sermaye ve zanaat sahibi; artizan” anlamına gelen *esnaf* ve “insanların maddeye dayanan gereksinimlerini karşılamak için yapılan, öğrenimle birlikte deneyim, beceri ve ustalık gerektiren iş; sınaat, sanat” anlamına gelen *zanaat* ile ilgili işlerle uğraşan insanların meslek adları incelenmektedir.

Esnaf ve zanaatkârlar, ya eylemlerini ya da eylemleri sonucu ürettikleri ürünlerini kendiliğinden pazarlamak suretiyle ekonomik faaliyet ortaya koymaktadırlar. Ön Türklerden kalan arkeolojik buluntular onların özellikle demircilik ve madencilikte bir hayli ilerlemiş olduklarını göstermektedir. Ayrıca Türkler tamamen yerleşik hayata geçtikleri dönemlerde daha yoğun olarak esnaf ve zanaatkârlıkla ilgilenmişlerdir (Şen, 2007, s. 72).

Eski Türkçeden Kırım Tatar Türkçesine kullanılmaya devam eden esnaf ve zanaatkârlıkla ilgili meslek adları *ağaççı*, *aşçı*, *demirci* ve *oduncu*’dır. Söz konusu meslek adlarıyla ilgili değerlendirmeler şöyledir:

Ağaççı: doğramacı (Muzafarov, 2018, s. 41). Kırım Tatar Türkçesinde *ağaççı* şeklinde görülen sözcük ile ilgili olarak, Clauson (1972, s. 79) “tree (ağaç)” anlamı *ığaç* (*ığaç*) biçimindeki sözcüğü tanımlamakla birlikte sözcüğün +*çı* eki almış meslek adından söz etmemektedir. Wilkens (2021, s. 287)’in sözlüğünde ise sözcük, “marangoz” anlamında *ığaççı* şeklinde geçmektedir. Görüleceği üzere *ağaç* sözcüğünden +*çı* addan ad yapım eki olarak meslek adı oluşturulan *ağaççı* sözcüğü, Eski

[†] Kırım Tatar Türkçesindeki meslek adlarının madde başlıkları, Muzafarov (2018)’un Kırım Tatar Türkçesi- Türkiye Türkçesi- Rusça Sözlük’ünden yola çıkılarak oluşturulmuştur.

[‡] Çalışmada benimsenen sınıflandırmada, Serkan Şen’in “Orhon, Uygur ve Karahanlı Metinlerindeki Meslekler Bağlamında Eski Türk Kültürü” adlı doktora tezinden faydalanılmıştır.

Türkçe döneminde *ıgaççı* biçiminde kullanılırken, Kırım Tatar Türkçesinde *ağaççı* şeklinde muhafazasına devam edilmekte ve sözcük başında ünlü genişlemesi de denilen *ı>a* ünlü değişimi görülmektedir.

Aşçı: aşçı (Muzafarov, 2018, s. 50; Maşkaraoğlu, 2023, s. 124). Kırım Tatar Türkçesinde *aşçı* biçiminde geçen sözcükle ilgili olarak Clauson (1972, s. 257) *aşçı*: sözcüğünün *a:ş* sözcüğünden türediğini ve “a cook (aşçı)” anlamına geldiğini ifade etmektedir. Wilkens’in (2021, s. 76) sözlüğünde de sözcük, *aşçı* biçiminde “aşçı” anlamında geçmektedir. Görüleceği üzere Eski Türkçeden Kırım Tatar Türkçesine giden süreçte *aş* sözcüğünden *+cı* addan ad yapım ekiyle türeyen *aşçı* meslek adında, ne anlamsal ne de yapısal bir değişim görülmekte, sözcük Eski Türkçedeki biçimiyle aynen korunmaya devam etmektedir.

Demirci: demirci (Muzafarov, 2018, s. 94); demirci; nalbant (Maşkaraoğlu, 2023, s. 366). Kırım Tatar Türkçesinde *demirci* şeklinde geçen meslek adının kökeniyle ilgili olarak Clauson (1972, s. 509), *temirçi*: (d-) sözcüğünün *temir* sözcüğünden meydana geldiğini ve “blacksmith (demirci)” anlamında kullanıldığını söylemektedir. Wilkens’in (2021, s. 693) sözlüğünde de sözcük, *temirçi* “demirci” şeklinde bulunmaktadır. Görüldüğü üzere *+ci* addan ad yapım eki olarak meslek adı oluşturulan *demirci* sözcüğü, Eski Türkçede söz başı *t-* ile yer alırken *t->d-* değişimi ile Kırım Tatar Türkçesinde *demirci* şekline girmiştir.

Oduncu: oduncu (Muzafarov, 2018, s. 240); oduncu (Maşkaraoğlu, 2023, s. 921). Kırım Tatar Türkçesinde *oduncu* biçiminde geçen meslek adının kökü ile ilgili olarak, Clauson (1972, s. 60), *otuŋ* (o:dduŋ) sözcüğünün *o:t* sözcüğünden meydana geldiğini ifade etmektedir. Wilkens (2021, s. 518) *otuŋ* sözcüğünü “odun”; *otuŋçı* sözcüğünü ise “oduncu” şeklinde belirtmektedir. Görüldüğü gibi Eski Türkçede *ot* ad köküne kadar götürülebilecek olan *otuŋ* sözcüğü, *+cı* addan ad yapım eki olarak *otuŋçı* şeklinde bir meslek adı oluşturmuş ve Kırım Tatar Türkçesinde söz içi *-t->-d-* değişimi ile kullanılmaya devam etmiştir.

1.2. Eski Türkçeden Kırım Tatar Türkçesine Güvenlikle İlgili Meslek Adları

Devletin en temel görevi, milletin can güvenliğini sağlamaktır. Eski Türklerde de, devletin önemli bir bölümünü ordu oluşturmaktadır. Ordu-millet olarak anılan Türk devletleri, fetih yapmak ve ülke sınırlarını korumakta dış güvenlik birimlerine ihtiyaç duyarken, istihbarat ve iç güvenlik alanında da görevli kimselere ihtiyaç duymuştur (Şen, 2007, s. 253).

Eski Türkçeden Kırım Tatar Türkçesine kullanılmaya devam eden güvenlikle ilgili meslek adları *bekçi*, *çavuş* ve *sağçı*’dır. Söz konusu meslek adlarıyla ilgili değerlendirmeler şöyledir:

Bekçi: bekçi (Muzafarov, 2018, s. 59); bekçi, nöbetçi; sınır muhafızı (Maşkaraoğlu, 2023, s. 200). Kırım Tatar Türkçesinde yer alan *bekçi* meslek adı, Clauson (1972)’da geçmemekle beraber Wilkens’in (2021, s. 156) sözlüğünde *bekçi* “bekçi” şeklinde yer almaktadır. Görüleceği üzere *bekçi* meslek adı, Eski Türkçeden Kırım Tatar Türkçesine herhangi bir değişim olmadan gelmiştir.

Çavuş: onbaşı, çavuş (Muzafarov, 2018, s. 80); 1. Çavuş (bir işin veya işçilerin başında bulunan ve onları yöneten sorumlu kimse), 2. Müfettiş, kontrolör (Maşkaraoğlu, 2023, s. 305). Kırım Tatar Türkçesinde *çavuş* meslek adı, Wilkens (2021) sözlüğünde bulunmamakla birlikte, sözcüğün kökeniyle ilgili olarak Clauson (1972, s. 399), *çavuş* sözcüğünün başlangıçta xağan’ın baş askeri subayı, “army commander (ordu komutanı vb.)”, bilge’nin askeri muadili olduğunu söylemektedir.

Zaman geçtikçe görev yavaş yavaş statüsünü kaybetmiştir; Ortaçağ döneminde *çavuş*'un çeşitli zamanlarda hükümdarın baş muhafızı, kraliyet silah arkadaşlarının bir üyesi ve hükümet daireleri ve eyalet merkezlerinde bir polis memuru olması nedeniyle standart bir çevirinin mümkün olmadığını da belirtmektedir. Görüldüğü üzere, Kırım Tatar Türkçesindeki *çavuş* meslek adı, Eski Türkçeden itibaren kullanılmaya devam etmiştir.

Sakçı: bekçi, nöbetçi; koruyucu (Muzafarov, 2018, s. 290); bekçi, muhafız, koruyucu (Maşkaraoğlu, 2023, s. 1049). Kırım Tatar Türkçesinde *sakçı* meslek adı, Wilkens (2021) sözlüğünde bulunmamakla beraber, Clauson (1972, s. 806) *sakçı*: sözcüğünün *sak* sözcüğünden türediğini ve “guard, guardian (koruma, koruyucu)” anlamlarında kullanıldığını söylemektedir. Görüleceği üzere Eski Türkçe *sak* sözcüğünden +cı addan ad yapım eki ile oluşan *sakçı* meslek adı Kırım Tatar Türkçesinde herhangi bir değişim yaşamadan kullanılmaya devam etmektedir.

1.3. Eski Türkçeden Kırım Tatar Türkçesine Avcılık ve Hayvancılıkla İlgili Meslek Adları

İnsanoğlu, yaşamını idame ettirebilmek için tarih boyunca avcılık ile ilgilenmiştir. Eski Türklerin hayatında da avcılık büyük bir rol oynamıştır. Hayvanlar, göçebe yaşamın da etkisiyle Eski Türklerin hayatında önemli bir yere sahip olmuştur. Türkler hayvanların etinden sütünden beslenme ihtiyacını gidermiş, ulaşımda hayvanlardan yararlanmış, giyim-kuşamda hayvanların derilerini kullanmış, kutsal gördükleri hayvanları inanç dünyalarına taşımış, zaman kavramını belirlemede hayvan adlarından yararlanmış (Bayrak, 2020, s. 397). Eski Türklerin her an yanlarında olan hayvanların bakımı, avlanması, satışı vb. işleriyle ilgilenen kişiler için de özel olarak meslek adları meydana getirilmiştir.

Eski Türkçeden Kırım Tatar Türkçesine kullanılmaya devam eden avcılık ve hayvancılıkla ilgili meslek adları *avcı*, *balıkçı* ve *domuzcu*'dur. Söz konusu meslek adlarıyla ilgili değerlendirmeler şöyledir:

Avcı: avcı (Muzafarov, 2018, s. 51; Maşkaraoğlu, 2023, s. 136). Kırım Tatar Türkçesinde *avcı* meslek adı hakkında Clauson (1972, s.6), *avcı*: sözcüğünün “hunter (avcı)” anlamında kullanıldığını belirtmektedir. Wilkens (2021, s. 83), de söz konusu meslek adını “avcı” şeklinde anlamlandırmıştır. Görüleceği üzere Eski Türkçede *av* isminden +cı addan ad yapım ekiyle türemiş olan *avcı* meslek adı, Kırım Tatar Türkçesinde herhangi bir fonolojik ve anlamsal değişim yaşamadan aynı şekilde kullanılmaya devam etmektedir.

Balıkçı: balıkçı (Muzafarov, 2018, s. 56); 1. Balıkçı, 2. Balıkçıl kuşu (Maşkaraoğlu, 2023, s. 178). Kırım Tatar Türkçesinde yer alan *balıkçı* meslek adı ile ilgili olarak, Clauson (1972, s. 337) *balıkçı*: sözcüğünün *balık* isminden türediğini ve “fisherman (balıkçı)” anlamında kullanıldığını söylemektedir. Wilkens (2021, s. 140) de, söz konusu meslek adını *balıkçı* “balıkçı” şeklinde belirtmektedir. Görüldüğü üzere Eski Türkçede *balık* isminden +cı addan ad yapım ekiyle türemiş olan *balıkçı* meslek adı, Kırım Tatar Türkçesinde herhangi bir değişim yaşamadan kullanılmaya devam etmektedir.

Domuzcu: domuz yetiştiricisi (Muzafarov, 2018, s. 100). Kırım Tatar Türkçesindeki *domuzcu* meslek adı ile ilgili olarak Clauson (1972, s. 527) *tonuzcu*: sözcüğünün *tonuz* sözcüğünden meydana geldiğini ve “pig keeper (domuz bakıcısı)” anlamında kullanılmakla birlikte alternatif olarak

“hunter of wild boars (yaban domuzu avcısı)” anlamında da görülebildiğini söylemektedir. Wilkens (2021, s. 732) de *tonuzçı* şeklinde verdiği sözcüğe “domuz yetiştiricisi” anlamını vermiştir. Görüleceği üzere Eski Türkçe metinlerde *tonuz* sözcüğünden +*çı* addan ad yapım ekiyle oluşturulan *tonuzçı* meslek adı, Kırım Tatar Türkçesinde söz başı *t->d-*; söz ortası *-η->-m-* ve söz sonu *-ı>-u* değişimlerini yaşayarak *domuzcu* şeklinde kullanılmaya devam etmektedir.

1.4. Eski Türkçeden Kırım Tatar Türkçesine Yöneticilikle İlgili Meslek Adları

Günümüzde olduğu gibi Eski Türklerde de bir yeri, bir bölgeyi, bir kurumu yahut belirli bir insan topluluğunu idare etme görevini üstlenmiş olan yöneticiler için çeşitli meslek adları oluşturulmuştur.

Eski Türklerde yönetici konumunda bulunan kişiler, bazen kendi işlerinin başında, bazen zengin ya da itibarlı bir beyin hizmetinde, bazen bir tapınağı çekip çevirmede, bazen ise bizzat devleti temsilen görev yapmışlardır. Bu yöneticiler çeşitli meslek gruplarının bağlı olduğu üst otorite ya da tek bir meslek grubunun sorumlusu konumunda yer almışlardır (Şen, 2007, s. 276).

Eski Türkçeden Kırım Tatar Türkçesine kullanılmaya devam eden yöneticilikle ilgili meslek adları *başçı* ve *başlık*’tır. Söz konusu meslek adlarıyla ilgili değerlendirmeler şöyledir:

Başçı: baş, önder, lider (Muzafarov, 2018, s. 58). Kırım Tatar Türkçesinde *başçı* şeklinde geçen meslek adı ile ilgili olarak Clauson (1972, s. 378), *baş* isminden türeyen *başçı*: sözcüğünün “leader, supervisor (lider, gözetmen) vb.” anlamlarına geldiğini söylemektedir. Wilkens (2021, s. 148) de sözlüğünde *başçı* biçiminde verdiği meslek adına “gözetmen, yönetici; bey, beyefendi, hükümdar; önder, lider; birinci” anlamlarını vermiştir. Görüldüğü gibi Eski Türkçede *baş* adından türemiş olan *başçı* meslek adı, Kırım Tatar Türkçesine geçerken herhangi bir değişime uğramadan kullanılmaya devam etmiştir.

Başlık: baş, başkan, müdür (Muzafarov, 2018, s. 58); 1. Kukuleta, omuzluklu başlık, kapüşon, 2. Miğfer, 3. Başkan; şef; yönetici, 4. Sütun başlığı (Maşkaraoğlu, 2023, s. 192). Kırım Tatar Türkçesinde *başlık* biçiminde yer alan meslek adı ile ilgili olarak Clauson (1972, s. 381), *baş* sözcüğünden meydana gelen *başlık* sözcüğünün “beginning; leadership; headgear (başlangıç; liderlik; başlık)” anlamlarında kullanıldığını söylemektedir. Clauson, ayrıca sözcüğün erken dönemde *başlığ* sözcüğünden ayırt edilmesinin zor olduğunu, Uygur dönemindeki oluşumunun şüpheli olduğunu ve burada beklenen sözcüğün *başla:ğ* olduğunu da eklemektedir. Wilkens (2021, s. 149) ise sözlüğünde “önder, lider” anlamlı *başlağçı* meslek adına yer vermiştir. Görüldüğü üzere Eski Türkçede *baş* sözcüğüne eklenen +*lık* addan ad yapım ekinden meydana gelen *başlık* meslek adı, Kırım Tatar Türkçesinde de kullanılmaya devam etmektedir.

1.5. Eski Türkçeden Kırım Tatar Türkçesine Diplomasiyle İlgili Meslek Adları

Eski Türkler diplomasiye büyük önem vermektedir. Güçlü bir devlet geleneğine sahip olması sebebiyle Eski Türklerin başkentlerinde kâtipler, tercümanlar, kuryeler gibi görevli kişiler yer almıştır. Bununla beraber devletler arası ilişkilere de oldukça önem veren Türkler, özellikle Çin ile elçiler vasıtasıyla çeşitli ilişkiler kurmuştur (Şen, 2007, s. 166).

Eski Türkçeden Kırım Tatar Türkçesine kullanılmaya devam eden diplomasiyle ilgili meslek adları *elçi* ve *tilmaç*’tır. Söz konusu meslek adlarıyla ilgili değerlendirmeler şöyledir:

Elçi: elçi (Muzafarov, 2018, s. 108); 1. Elçi, 2. Aracı, 3. Profesyonel dünürücü (Maşkaraoğlu, 2023, s. 418). Kırım Tatar Türkçesinde *elçi* biçiminde geçen meslek adı ile ilgili olarak Clauson (1972, s. 129), *él* sözcüğünden oluşturulan *élçi*: sözcüğünün modern anlamda “ambassador, representative of government in foreign countries (elçi, yabancı ülkelerdeki hükümet temsilcisi)” şeklinde kullanılmakla birlikte Uygur Sivil metinlerinde özel isim olarak geçmekte olduğunu ve bunun dışında bir anlam içerdiğini gösteren bir şey olmadığını belirtmektedir. Ayrıca erken dönemde kalıtsal bir ünvan olmadığı, *bilge*:, *él öge:si*:, *çavuş* gibi normalde kraliyet ailesinin bir üyesi değil, halktan biri tarafından yapılan bir atama olduğunu da ilave etmektedir. Wilkens (2021, s. 255) de *elçi* sözcüğünü “bakan, devlet memuru; elçi” olarak anlamlandırmıştır. Görüldüğü üzere Kırım Tatar Türkçesinde *el* sözcüğüne +*çi* addan ad yapım ekinin gelmesiyle oluşturulan *elçi* meslek adı, Eski Türkçeden bir miras olarak, herhangi bir değişim yaşamadan günümüzde kullanılmaya devam etmektedir.

Tılmaç: dilmaç, çevirici, tercüman (Muzafarov, 2018, s. 346); tercüman; çevirmen (Maşkaraoğlu, 2023, s. 1287). Kırım Tatar Türkçesinde *tılmaç* şeklinde geçen meslek adı ile ilgili olarak Clauson (1972, s. 500) *tılmaç* (*d-*) sözcüğünün “interpreter (tercüman)” anlamında kullanıldığını söylemektedir. Wilkens (2021, s. 713) de *tılmaçı* biçiminde verdiği sözcüğü, “tercüman, çevirmen” olarak anlamlandırmıştır. Görüleceği üzere *tılmaç* meslek adı, Eski Türkçeden Kırım Tatar Türkçesine kullanılmaya devam etmektedir.

1.6. Eski Türkçeden Kırım Tatar Türkçesine Ziraatle İlgili Meslek Adları

Eski Türkler üzerine yapılmış tarihî ve arkeolojik bulgular, tarımla ilgilendiklerini ortaya koymaktadır. Hunların ziraat kolonileri kurmalarından, Hun kasabalarında çıkan tarım aletlerine; Köktürklerde Kapgan Kağan’ın Çin’den tarım aletleri ve tohum istemesinden, Uygurlarda, Mani dininin bir getirisi olarak sebze ağırlıklı beslenmeye kadar birçok veri Eski Türklerde tarımın yaygın bir şekilde yapıldığını göstermektedir (Şen, 2007, s. 57-58). Eski Türkler, göçebe olarak hayvan sürüleri yetiştirmekle beraber, kendi ihtiyaçlarını giderecek kadar ekincilikle de uğraşmaktadırlar. Bu da, Türkler arasında zengin bir ekincilik terminolojisi oluşturmasını sağlamıştır (Eren, 1978, s. 27). Bu terminoloji içerisinde, meslek adı olarak kullanılan çeşitli sözcükler de bulunmaktadır (Gül, 2000, s. 170-180).

Eski Türkçeden Kırım Tatar Türkçesine kullanılmaya devam eden ziraatle ilgili meslek adı *bağcı*’dır. Söz konusu meslek adıyla ilgili değerlendirmeler şöyledir:

Bağcı: bağcı (Muzafarov, 2018, s. 55); bağcı, üzümücü (Maşkaraoğlu, 2023, s. 167). Kırım Tatar Türkçesinde *bağcı* şeklinde geçen meslek adı Clauson’da geçmemekle birlikte Wilkens (2021, s.136), *bagçı* sözcüğünün “bahçıvan” anlamında kullanıldığını söylemektedir. Görüldüğü üzere, Eski Türkçede *bağ* sözcüğünden +*cı* addan ad yapım eki ile meydana gelen *bağcı* meslek adı, Kırım Tatar Türkçesinde kullanılmaya devam etmektedir.

1.7. Eski Türkçeden Kırım Tatar Türkçesine Ulaşım ve Taşımacılıkla İlgili Meslek Adları

Eski Türklerde çoğunlukla karadan yapılan ulaşım bazen deniz yoluyla da gerçekleştirilmiştir. Büyük nehirlerin yakınlarına yerleşmiş olan Türk topluluklarında suyla ilgili söz varlığı da meydana gelmiştir. Bengü taşlarda geçen *togla ügüzüg yüzütü keçip süsi* ibaresi Köktürk ordusundaki

askerlerin yüzme bildiğini göstermektedir. Çin elçisinin Turfan Uygurlarını ziyaret ederken gölde kayıkla yaptığı gezintiyi seyahatnamesinde anlatması da yine Türklerin denizcilik konusunda bilgili olduğunu göstermektedir (Şen, 2007, s.142-153).

Eski Türkçeden Kırım Tatar Türkçesine kullanılmaya devam eden ulaşım ve taşımacılıkla ilgili meslek adı *gemici*'dir. Söz konusu meslek adıyla ilgili değerlendirmeler şöyledir:

Gemici: 1. Denizci. 2. Tayfa (Muzafarov, 2018, s. 123). Kırım Tatar Türkçesinde *gemici* şeklinde geçen meslek adının köküyle ilgili olarak Clauson (1972, s. 722) *kemi:çi*: (ğ-) sözcüğünün *kemi*: sözcüğünden meydana geldiğini, "mariner, boatman (denizci, kayıkçı)" daha sonraları da bazen "shipbuilder (gemi yapımcısı)" anlamlarında kullanıldığını ifade etmiştir. Wilkens (2021, s. 363) de sözcüğü, *kemiçi* şeklinde vererek "kaptan; gemici" olarak anlamlandırmıştır. Görüleceği üzere Eski Türkçede *kemiçi* şeklinde geçen meslek adı, Kırım Tatar Türkçesinde söz başı *k->g-* ve söz içi *-ç->-c-* ötümlüleşmeleriyle yaşamaya devam etmektedir.

1.8. Eski Türkçeden Kırım Tatar Türkçesine Gündelik İşlerle İlgili Meslek Adları

Gün içerisinde yapılan ve herhangi bir özel yetenek gerektirmeyen işlerde, kas gücü kullanarak yevmiye usulü çalışan kişilerin icra ettikleri meslekler bu başlıkta incelenmiştir (Şen, 2007, s. 302).

Eski Türkçeden Kırım Tatar Türkçesine kullanılmaya devam eden gündelik işlerle ilgili meslek adı *işçi*'dir. Söz konusu meslek adıyla ilgili değerlendirmeler şöyledir:

İşçi: işçi (Muzafarov, 2018, s. 148); işçi, amele, ırgat, çalışan insan, emekçi (Maşkaraoğlu, 2023, s. 592). Kırım Tatar Türkçesinde meslek adı olan *işçi* sözcüğü ile ilgili olarak Clauson (1972, s. 257), *i:ş* sözcüğünden meydana geldiğini söylediği *i:şçi*: (?ı:şçı:) sözcüğünün "workman (işçi)" anlamına geldiğini ifade etmektedir. Wilkens (2021, s. 313) de sözcüğü *işçi* "işçi" şeklinde belirtmektedir. Görüleceği üzere Kırım Tatar Türkçesinde *iş* sözcüğüne *+çi* addan ad yapım eki getirilerek oluşturulan *işçi* meslek adı, Eski Türkçeden bir miras olarak herhangi bir değişime uğramadan kullanılmaya devam etmektedir.

1.9. Eski Türkçeden Kırım Tatar Türkçesine Sanatla İlgili Meslek Adları

Kültürel ve dinî etkiler sonucu Eski Türklerde resim, heykel, tiyatro, dans, musiki ve şiir gibi birçok sanat dalında ürünler oluşturulmuştur. Söz konusu sanat dallarını icra eden kişiler için de meslek adları meydana getirilmiştir.

Eski Türkçeden Kırım Tatar Türkçesine kullanılmaya devam eden sanatla ilgili meslek adı *oynayıcı*, *oynacı*'dır. Söz konusu meslek adıyla ilgili değerlendirmeler şöyledir:

Oynayıcı, oynacı: oyuncu (Muzafarov, 2018, s. 247); ~oyuncu: 1. Oyuncu, 2. Dansçı (Maşkaraoğlu, 2023, s. 948). Kırım Tatar Türkçesinde *oynayıcı*, *oynacı* meslek adı Clauson (1972)'da geçmemekle beraber, Wilkens (2021, s. 520) *oynıç* / *oynıç* biçiminde verdiği sözcüğü "müzisyen, çalgıcı, oyuncu" şeklinde anlamlandırmıştır. Erdal (1991, s. 111), *+çI* ekinin genellikle aracının temsil ettiği faaliyetin adından türetildiğini söylemiş ve verdiği örnekler arasına *oyun+çI* sözcüğünü de eklemiştir. Görüldüğü üzere Kırım Tatar Türkçesinde *oynayıcı*, *oynacı* şeklinde geçen meslek adı, Eski Türkçeden bir kalıntı olarak günümüzde kullanımını sürdürmektedir.

SONUÇ

Meslek adları, toplumların o dönemki iktisadî, diplomatik, ticari, kültürel vb. yaşayışları konusunda çeşitli bilgiler sunmaktadır. Buradan hareketle yapılan çalışmada Eski Türkçe ve Kırım Tatar Türkçesinde ortaklaşan meslek adları incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucu meslek adları; esnaf ve zanaatkârlık, güvenlik, avcılık ve hayvancılık, yöneticilik, diplomasi, ziraat, ulaşım ve taşımacılık, gündelik işler, sanat gibi başlıklarda değerlendirilmiştir.

Görüleceği üzere Eski Türkçede olduğu gibi Kırım Tatar Türkçesinde de meslek adı yapımında +CI isimden isim yapım eki ön plana çıkmaktadır. Bununla beraber *çavuş*, *başlık*, *tilmaç* gibi +CI ekini barındırmadan kullanılan meslek adları da mevcuttur.

Eski Türkçeden Kırım Tatar Türkçesine *aşçı*, *başçı*, *bekçi*, *çavuş*, *sakçı*, *avcı*, *balıkçı*, *bağcı*, *işçi*, *elçi* gibi meslek adları herhangi bir fonolojik değişim yaşamadan ulaşmıştır. Bununla beraber *ağaççı*, *demirci*, *oduncu*, *domuzcu*, *gemici* gibi meslek adları da çeşitli fonolojik değişimler yaşayarak günümüze ulaşabilmişlerdir.

Sonuç olarak Türk dilinin Kıpçak koluna ait, bununla beraber söz varlığı ve gramer özellikleri açısından Oğuz-Kıpçak lehçeleri arasında karışık bir yazı dili olan Kırım Tatar Türkçesi, Eski Türkçeden bugüne muhafaza ettiği meslek adlarıyla geçmişteki dil hafızasına sahip çıktığını ve köklü bir geleneğe sahip olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Bayrak, Selin (2020). "Kırım Tatar Türkçesinde Eski Türkçe ile Ortaklaşan Hayvan Adları Üzerine". *Türkiyat Mecmuası* 30/2, 395-409.
- Clauson, Sir Gerard (1972). *An Etymological Dictionary of Pre- Thirteenth- Century Turkish*. Oxford.
- Erdal, Marcel (1991). *Old Turkic Word Formation – A Functional Approach to the Lexicon*. Vol. I, Otto Harrassowitz, Wiesbaden.
- Eren, Hasan (1979). Türklerde Ekinciliğin Gelişmesine Katkıları. *Türkoloji Dergisi*, 8(1).
- Gül, Bülent (2000). *Eski Türk Tarım Terimleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Maşkaraoğlu, Seher (2023). *Kırım Tatar Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Muzafarov, Refik- Muzafarov, Nüzhet (2018). *Kırım-Tatar Türkçesi- Türkiye Türkçesi- Rusça Sözlük*. (çev. Nariman Seyityahya (Seytyagyayev), Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Şen, Serkan (2007). *Orhon, Uygur ve Karahanlı Metinlerindeki Meslekler Bağlamında Eski Türk Kültürü*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Samsun: Ondokuzmayıs Üniversitesi
- Wilkens, Jens (2021). *Handwörterbuch des Altuigurischen*. Universitätsverlag Göttingen.
- Yüksel, Zühal (2007). Kırım Tatar Türkçesi. (Ed. Ahmet Bican Ercilasun), *Türk Lehçeleri Grameri*, Ankara: Akçağ Yayınları.

OKTAY YİVLİ

Kırk Yama

AŞK, EDEBİYAT ve ÖTEKİ ŞEYLER

Günce Yayınları

Mahmut Babacan

Üniversiteler İçin

Türk Dili Kompozisyon Bilgileri

Günce Yayınları

8. BASKI

Başka Bir Tarih Hayal Etmek

TÜRK EDEBİYATINDA ÜKRONYA

MURAT GÜR

Günce Yayınları

DR. MUSA ERASLAN

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK ŞİİRİNDE

MİZAH VE İRONİ

Günce Yayınları